

LEESWIJZER

‘Herr Käthe’ en haar heer gemaal

Martine Kwey-Haasdijk

Kerkhistorisch gezien is het vast van weinig belang of Katharina von Bora *tussen de haringvaten* of *in* een haringvat is ontsnapt uit het klooster. De eerste versie wordt vermeld in het hieronder eerst besproken boek, het laatste in het tweede boek. Maar het is opvallend hoezeer in beide boeken de werkelijk belangrijke feiten overeenkomen. En als er aan Luther een Bondsdag gewijd wordt (zoals er eerder een Rijksdag aan hem werd gewijd...), mag zijn vrouw toch ook wel in de schijnwerpers gezet worden. En wie weet, zet het onderwerp van de bondsdag aan tot het lezen van twee boeiende kerkhistorische romans!

De ND-reizen rond kerkhistorische figuren zijn een begrip geworden, en ook onder de lezers van ons blad zijn er mensen die een of meer van deze reizen meegemaakt hebben.

Zo'n Lutherreis bijvoorbeeld.... Plaatsen opzoeken waar de grote kerkhervormer geleefd heeft, kennis bijspijkeren van de politieke en kerkelijke situatie in die tijd, proeven wat hem bewogen heeft....

Opstand

Ik heb het allemaal meegemaakt, zonder ooit met een ND-reis op stap geweest te zijn. Op een regenachtige zaterdag en een dito zondag tussen de kerkdiensten door heb ik het hieronder genoemde boek ‘verslonden’. (De slappe kافت is trouwens vrij kwetsbaar.) Reg Grant is een goede reisleader. Op een van de eerste bladzijden geeft hij een kaartje met alle plaatsen die een rol spelen in het boek. Daarop volgen twee pagina's met de vermelding van alle personen die we onderweg tegenkomen, met de toevoeging ‘fictief’ of ‘historisch’.

Als historische figuren komen we in de eerste plaats natuurlijk in aanraking met Maarten Luther, vanaf het afbreken van zijn rechtenstudie en intrede in het klooster tot zijn huwelijk met Katharina (‘Käthe’) von Bora, een uit het klooster van Nimbschen ontsnapte non.

In een naschrift gaat Grant nog in op de betekenis van Luther in de jaren daarna. Zijn zwakke punten (grillig temperament, bot optreden, afkeer van de joden) laat hij niet onvermeld. Maar Grant tekent Luther vooral als iemand die uiteindelijk alleen houvast vond in het geloof in Christus, en daarvoor niet aarzelde, de dwalingen in de kerk van die tijd aan de kaak te stellen. Een andere historische figuur die ik beter heb leren kennen is o.a. Thomas Münzer, die in 1525 een boerenleger van mannen, vrouwen en kinderen om zich heen verzamelde en zo in opstand kwam tegen het gezag van die tijd. Met zijn afkeer van het gezag van het Woord en zijn geestdrijverij was hij tegenstander van Luther. Deze moest trouwens niets hebben van gewapend verzet. Op de zgn. ‘Vereniging van Afgevaardigden’, die zich ook in 1525 onder leiding van Jacob Rohrbach verzette tegen de hoge heren uit die tijd, deed hij een sterk beroep om de gewapende strijd te staken. Die hoge heren komen er trouwens in het boek niet best van af! Schrijnend worden de omstandigheden beschreven waaronder de gewone man leeft: land en geld worden hem naar willekeur afgepakt, en zijn zielenheil stelt hij veilig via kostbare aflaten voor de bouw van de Sint Pieter.

Kerkgeschiedenis en politiek hebben in die tijd alles met elkaar te maken. De tegenstand van Karel V tegen de Hervorming, en van bijvoorbeeld Albert, aartsbisschop van Mainz, komt voor een belangrijk deel voort uit de angst, een stuk macht kwijt te raken.

Dwars door dit historisch waarheidsgetrouwe verhaal heen loopt een andere verhaallijn, gebaseerd op fictieve personen. Ik heb op mijn weekendreis de sympathieke Elizabeth von Gershom leren kennen, die zo graag met Jonathan Reuchlin, een van Luthers studenten, wil trouwen. Je gunt het hun beiden van harte, al is het alleen maar vanwege de verschrikkelijke jeugd van Jonathan (waarschijnlijk niet irreëel in die tijd). De gelukkig ook fictieve Elias Sklaar, een oude joodse dokter, doet tot het eind toe zijn huwelijksrechten op Elizabeth gelden. Wie wil weten hoe dit afloopt, moet ook maar een weekend vrij houden....

Wat mij betreft: nu de echte reis nog eens!

N.a.v.: Reg Grant, *Opstand. Een monnik bindt de strijd aan met de machtige kerk van Rome*, uitg. Boekencentrum, Zoetermeer, 461 pag., ISBN 90-239-9067-6. Prijs €20,90.

Geheimen

De vrouw die met schuldgevoelens aan haar eigen ongeboende keukenkastjes denkt als ze in Spreuken 31 'de lof der degelijke huisvrouw' leest, moet dit boek over de vrouw van Luther ook maar ongelezen laten. Het is ongelooflijk hoe Katharina von Bora haar huishouden bestuurt, grond aankoopt en verbouwt, studenten in huis neemt, zieken verzorgt, tussen de bedrijven door zes kinderen baart en Luthers geschriften leest. Niet voor niets noemt Luther haar 'Herr Käthe'. De titel van het boek is ontleend aan een droom die ze als jong meisje in het klooster krijgt: een zigeunerin voorzegt haar twaalf geheimen. Dit zijn twaalf periodes in haar leven.

Het boek begint in 1504, bij haar vrije leventje op de boerderij waar ze tot haar vijfde jaar geniet van de natuur (het eerste geheim). Dan sterft haar moeder en wordt ze naar het klooster gebracht. Daar leert ze lezen (het tweede geheim), en zieken genezen (het derde geheim). In 1521 komt ze in aanraking met een van de geschriften van Martinus Luther: *Over de vrijheid van een christen*. Zo gaan haar ogen open voor de bijbelse waarheid, die in tegenspraak is met het harde kloosterleven. Met enkele andere kloosterzusters vlucht ze naar Wittenberg (het vierde geheim: de vrijheid). Ze leert Hiëronymus Baumgärtner kennen, een goede vriend van Luther. Ze raken verliefd op elkaar en hij belooft haar, als zijn bruid te halen. Maar ze wacht tevergeefs... (het vijfde geheim: de liefde).

Dan verklaart Luther op een dag dat hij wel met haar wil trouwen. Niet uit liefde, maar omdat hij als getrouwd man wil sterven. En ook een beetje om te laten zien dat een geestelijke wel getrouwd kan zijn.... Käthe neemt haar intrek in het Zwarte Klooster, dat ze helemaal laat verbouwen en geschikt laat maken om studenten te huisvesten. Luther krijgt haar lief. Zij blijft hem ondanks de liefde met *u* aanspreken, en met 'mijn heer gemaal'... (het zesde geheim: het huwelijk). Ze krijgen samen zes kinderen, waarvan er twee jong sterven (het zevende geheim: kinderen). In de hoofdstukken over het achtste t/m het tiende geheim (resp. 'vrienden', 'macht' en 'de dood') leren we veel mensen kennen die een rol gespeeld hebben in het leven van Luther en Katharina. Ook krijgen we een goed beeld van deze onrustige tijd: de Wederdopers, de Boerenopstand, de pest. In de drie laatste hoofdstukken: 'De dood', 'De eenzaamheid' en 'Het laatste geheim' sterft eerst Luther, later Katharina zelf, na een zwaar, maar gevuld leven. Dit boek is een goede aanvulling op *Opstand*. In beide boeken wemelt het van namen en feiten die met de kerkgeschiedenis uit die tijd te maken hebben. Als lezer krijg je bewondering voor de mensen in die zware tijd, die in hun eigen moeilijke omstandigheden aan God bleven vasthouden, en deden wat ze moesten doen.

Een kroniek met jaartallen, een verklarende woordenlijst, een naamlijst van bijna honderd (!) historische personen, en een lijst met gebruikte literatuur maken duidelijk dat er veel werk zit in het schrijven van dit van oorsprong Duitstalige boek.

N.a.v.: Ursula Sachau, *Het laatste geheim. Roman over het leven van Katharina von Bora*, uitg. Den Hertog, Houten, 532 pag., ISBN 90-331-1451-8. Prijs €18,50.